

СИНТЕЗ ФІЛОСОФІЇ ТА МЕДИЦИНИ: ВИНИКНЕННЯ БІОЕТИЧНИХ ПРОБЛЕМ У МЕДИЦИНІ, АНАЛІЗ ФІЛОСОФІЇ ТА МЕДИЦИНИ НА ОСНОВІ ЇХ СПІВПРАЦІ І ВЗАЄМОЗБАГАЧЕННЯ

Я. М. Попович

*Міжгірський медичний коледж
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України»*

У статті розглянуто новий синтез філософії та медицини, пов'язаний із теоретизацією медицини і виникненням цілого спектра біоетичних проблем.

A NEW SYNTHESIS OF PHILOSOPHY AND MEDICINE: EMERGENCE OF BIOETHICAL PROBLEMS IN MEDICINE, ANALYSIS OF PHILOSOPHY AND MEDICINE ON THE BASIS OF THEIR COOPERATION AND INTERACTION

Y. M. Popovych

*Mizhhiria Medical College
I. Horbachevsky Ternopil State Medical University*

The article deals with the new synthesis of philosophy and medicine related to the theorizing of medicine and the emergence of a whole range of bioethical problems.

Вступ. Для сучасних взаємин філософії та медицини характерним є новий синтез, спрямований на подолання тенденцій позитивістського ізоляціонізму. При цьому завдання філософського аналізу – це «світглядне і методологічне осмислення ролі медицини в суспільстві, її об'єкта, предмета, специфіки медичної діяльності й медичного знання, засобів і методів медичного пізнання» [3].

Цей етап передбачає багатогранний підхід із використанням всього різноманіття гуманітарного та природничо-наукового знання і викликає необхідність спеціального філософського аналізу філософії та медицини на основі їх співпраці і взаємозбагачення.

Основна частина. Інтерес філософів до медицини зростає в зв'язку з виявленими труднощами теоретизації медицини і новими проблемами етичного характеру.

На цьому етапі філософія виступає вже не як інстанція, яка наказує і забороняє (тобто в ролі інтелектуального поліцейського), вона прагне осмислити специфіку медицини як виду діяльності і системи знання за допомогою арсеналу напрацьованих засо-

бів і шляхом порівняння медицини з іншими галузями діяльності і знань. Цим самим філософія спільно з медиками бере участь в становленні самосвідомості медицини, допомагає здійснитися її саморефлексії.

Сучасний медичний працівник все менше і менше здатний бути спостерігачем, сьогодні він схильний не вислуховувати скарги хворого, а відправляти його на аналізи.

Теоретики медицини намагаються осмислити цей стан справ. Так, С. В. Туровська констатує, що «сучасна медицина, будучи дітищем науково-технічної цивілізації, перетворилася на комплекс природничих дисциплін із неминучими втратами в гуманістичному змісті медицини і як вчення, і як практики» [1]. Головна причина такого жалюгідного становища медицини, на погляд С. В. Туровської, полягає в наростаючому процесі об'єктивізації знання про здоров'я і хвороби людини, бо «будь-яка об'єктивізація опосередковує, формалізує характеристики живого індивіда аж до нівелювання його особистісних властивостей» [1].

Нинішня медицина вимушено залишається комплексною формою знання, бо в ній відсутнє цілісне

уявлення про людину. В галузі знання про людину як і раніше стикаються предмети і методологічні установки природничих, гуманітарних і технічних наук.

Філософія медицини як особлива галузь наукового знання особливо популярною стає в ХХ столітті, коли з'являється величезна кількість дослідницьких програм, що знаходяться на стику філософії та медицини: розробляються практики і техніки лікування, самооздоровлення, самовдосконалення з урахуванням внутрішніх можливостей організму, резервів людського духу, а також успадкованих структур психіки (наприклад, архетипи колективного несвідомого К. Г. Юнга).

Сучасна філософія медицини розвивається за кількома напрямками, керуючись різними принципами, методологічними основами та філософськими установками. Основні проблеми сучасної медицини – здоров'я особистості і здоров'я нації, здоровий спосіб життя, вплив суспільства і природного середовища на патологічні зміни в людському організмі, проблеми людської духовності як основи психічного і фізичного здоров'я людини, соціальні причини «хвороб століття», етика взаємин лікаря і пацієнта, естетичні засади сучасної медицини (мистецтво як метод лікування, колірна і звукова терапія, краса і гармонія як спосіб відновлення рівноваги організму тощо) [2].

Серед великої кількості чудових філософів і медиків ХХ століття, які прагнули об'єднати філософську та медичну проблематику з метою вирішити нагальні проблеми людства, можна назвати австрійського лікаря і філософа З. Фрейда, швейцарського психіатра і культуролога К. Г. Юнга, німецько-французького лікаря і філософа А. Швейцера, німецького філософа К. Ясперса, російських вчених Ф. Углова, М. Амосова, М. Норбекова, Г. Сельє та ін.

Всі базові теорії сучасної медицини так чи інакше пов'язані з філософією медицини, яка визначає фундаментальні постулати і позиції загальних теоретичних систем. Так, сучасні філософські дослідження (філософська антропологія, філософія свідомості, соціальна філософія) лежать в основі:

– медичної теорії адаптивного реагування (теорія адаптації – загальнобіологічна теорія медицини, проте медицина має справу не тільки з біологічними адаптаціями, але і з адаптацією соціальною, тобто пристосуванням людини до суспільного життя);

– теорії детермінізму (причинної зумовленості та зв'язку патологічних процесів, що відбуваються в організмі);

– теорії нормальної (оптимальної) саморегуляції і теорії загальної патології.

Філософськими основами клінічної медицини стає так звана «філософія лікування», тобто теорія встановлення діагнозу, лікування, реабілітації і т. д., що ґрунтується відповідно до розуміння сутності людини як психобіосоціальної істоти [5]. Як філософську основу профілактичної медицини можна розглядати дослідження в галузі теорії гігієни як оптимального стану людини і навколишнього середовища. Філософська теорія цінностей становить філософський фундамент лікарської етики, деонтології, клінічної практики.

Сучасна філософія виступає як методологічний фундамент медичного знання, покликана об'єднати розрізнені приватні дослідження і системно застосувати їх до вивчення якісно своєрідної живої системи – людини. На перший план у діяльності сучасного лікаря виступає діалектичний метод, оскільки тільки він забезпечує комплексний, системний підхід до питань хвороби, її лікування, профілактики, проведення реабілітаційного періоду.

Діалектичний підхід ґрунтується на цілісному системному мисленні, яке об'єднує, а не розчленовує протилежності, а так само враховує взаємозв'язок загального і локального (ще стародавні лікарі помітили, що організм цілісний, і якщо в ньому порушено будь-який елемент (частина), то певною мірою змінюється і весь організм, порушується його життєдіяльність як цілісної системи).

Завдання філософії медицини, звичайно, не зводиться до того, щоб просто приводити ті чи інші положення діалектики в зв'язок із медичним знанням, її головна мета – «вчити студентів, лікарів-клініцистів застосовувати діалектику до аналізу конкретних природно-наукових і клінічних факторів, а потім від знань переходити до вміння застосовувати діалектику на практиці» [7]. Медичний працівник, який не володіє діалектичним методом, яким би хорошим фахівцем він не був, не зможе правильно оцінити взаємні та суперечливі патологічні процеси в організмі і в кращому випадку інтуїтивно зможе прийти до правильних висновків – правильно встановити діагноз і призначити лікування.

Діалектичний метод, застосовуваний сьогодні в різних галузях знання і природно в сучасній медицині, ґрунтується, перш за все, на системному мисленні. Системний підхід, характерний в цілому для сучасної науки, особливо важливий в медицині, тому що вона працює з надзвичайно складною живою системою –

людиною, сутність якої аж ніяк не зводиться до простої взаємодії органів людського тіла. По суті, «сама теорія лікування є специфічною теорією управління живою системою, оскільки лікування є системою заходів, спрямованих на психосоматичну оптимізацію стану людини» [8].

Заглиблюючись у вивчення складних взаємопов'язаних систем людського організму, сучасний медичний працівник зобов'язаний керуватися основними положеннями теорії систем, що розробляється в філософії природно наукового знання з середини XIX століття. Так, феномен хвороби «філософія медицини» закликає розглядати як структурно-функціональний системний процес. Принципи структурності в медицині реалізуються як принципи єдності морфології і фізіології в теорії патології.

Біологічна структура об'єднує динамічний субстрат (об'єкт морфології) з «оформленим» процесом (об'єкт фізіології). Досі в медицині теоретичне визнання єдності структури і функції мирно уживалося з упевненістю в тому, що на початку хвороби зміни органів і систем не виходять за рамки так званих функціональних розладів. Досягнення сучасної біології і медицини, особливо молекулярної біології, біофізики, генетики дозволяють впевнено заперечувати існування функціональних хвороб і дають можливість знаходити морфологічний субстрат, адекватний будь-якому порушенню функції.

Таким чином, системно-функціональний підхід у медицині дозволяє як досліджувати деталі, частини, процеси індивідуального організму, розглядати функції його систем, так і не забувати про цілісність, вивчаючи людину не як механічний конгломерат «частин і деталей», але живу систему, органічно вписану в природно-соціальну реальність.

Озброєний системним методом, сучасний медичний працівник не має права забувати, що на клінічному ліжку лежить не організм, а людина: він у даному випадку повинен враховувати не тільки соматичний стан, а й психічний, особистісні та індивідуальні характеристики. Те ж можна сказати і про проблему встановлення діагнозу, який включає аналіз гносеологічних проблем діагностики, аналіз суб'єктивних і

об'єктивних причин діагностичних помилок, врахування соціально-культурного «підґрунтя» хвороби [6].

На жаль, сучасний стан теоретичної медицини (вчення про хвороби, компенсаторно-приспосувальні процеси, механізми компенсації порушених функцій, взаємозв'язки частин в організмі і т. д.) дозволяє констатувати той факт, що теоретична медицина на сьогодні не є ще комплексним знанням і поки ще представлена у вигляді окремих фрагментів, але не цілісної системи.

Без постійної опори на філософську доктрину – загальну методологію науки (дослідження з філософської антропології, свідомості, проблем пізнавальної діяльності тощо) практично неможливо з розрізнених фактів створити єдину теоретичну базу сучасної медицини. Вирішити це завдання можна тільки через «синтез філософського і медичного знання, на основі інтерпретації фактичного матеріалу медичної науки з позицій і через призму філософського знання, що є прерогативою і призначенням філософії медицини» [4].

Висновки. Філософія і медицина протягом багатьох століть свого розвитку взаємозбагачують одна одну; як самостійна галузь знання філософія медицини є особливо актуальною, аналізуючи і переробляючи кращі ідеї своїх «прабатьків» – великих філософів і медиків давнини. Першим теоретичним фундаментом емпіричного медичного знання виступала філософія або, точніше, передфілософія. Звільнення науки від натурфілософії відбувається поступово і поетапно: спочатку отримує самостійність емпірична основа природничих наук, а теоретичні основи зберігають вплив натурфілософії. Цей етап отримав назву позитивістського: відбувається відокремлення медицини від філософії і спеціалізація медичної діяльності на лікуванні захворювань. Новий синтез філософії та медицини пов'язаний із теоретизацією медицини і виникненням цілого спектра біоетичних проблем. Даний етап передбачає багатогранний підхід із використанням всього різноманіття гуманітарного та природничо-наукового знання і викликає необхідність спеціального філософського аналізу філософії та медицини на основі їх співпраці і взаємозбагачення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Туровская С. В. Здоровье как философская проблема / С. В. Туровская // Логос живого и герменевтика телесности. Ежегодник. Вып. 13–14; под ред. О. К. Румянцев. – М., 2005. – С. 300–328.

2. Моисеев В. И. Философия науки. Философии биологии и медицины / В. И. Моисеев. – М., 2008. – 560 с.

3. Коновалов В. В. Совсем другая медицина / В. В. Коновалов. – СПб., 2002. – С. 21–22.

4. Щепин О. П. Здоровье населения – основа развития здравоохранения / О. П. Щепин. – М. : Национальный НИИ общественного здоровья РАМН, 2009. – 376 с.

5. Кузнецова Т. Г. Здоровье как философская проблема / Т. Г. Кузнецова // Философия медицины – самосознание терапии ; под ред. В. М. Князева. – Екатеринбург : УГМУ, 2014. – Т. 1. – 243 с.

6. Трубников Н. Н. Время человеческого бытия / Н. Н. Трубников. – М. : Наука, 2007. – 170 с.

7. Димов В. М. Здоровье как социальная проблема / В. М. Димов // Социально-гуманитарные знания. – 1999. – № 6. – С. 171.

8. Хрусталеv Ю. М. Философские проблемы медицины / Ю. М. Хрусталеv, Г. И. Царегородцев // Философия естественных наук ; под ред. С. А. Лебедева. – М., 2006. – С. 475–550.

Отримано 23.03.18